

Hajnóczy Gábor (1943–2005) búcsúztatására¹

Hajnóczy Gábor olyan jó barátom volt, hogy akkor is tudtam vele beszélgetni, amikor éppen nem találkoztunk, és azóta is tudok vele beszélgetni, hogy egy ideig a személyes találkozás eléggé kitűzhetetlen. Most azonban azt kellene meghatároznom, hogy személyes barátságunkon túl, milyen intézményeknek, illetve kiknek a képviselőjében búcsúzom tőle.

Első helyen áll természetesen az MTA Irodalomtudományi Intézete, azon belül is a Reneszánsz Kutató Csoport – régebbi nevén Reneszánsz és Barokk Kutató Csoport, azaz REBAKUCS –, amelynek munkáiban Hajnóczy Gábor 1974 óta vett részt. (Akkor került ugyanis hatéves zirci gimnáziumi tanárkodás után Budapestre, ahol a Műegyetem Építészettörténeti Intézetének lett a könyvtárosa.) A REBAKUCS és vezetője, a felejthetetlen Klaniczay Tibor a legnagyobb örömmel üdvözölte az intézetben az új kollégát, aki a maga speciális és nélkülözhetetlen művészettörténeti és építészettörténeti tudásával alátámasztotta és segítette mindazok munkáját, akik a reneszánsz válságát, a manierizmust akarták megérteni. Magyar és külföldi konferenciákon sokszor vettünk együtt részt, nélkülözhetetlen tagja lett a kutatócsoportnak. Ez a kapcsolat mindvégig megmaradt, akkor is, miután az élet másfelé szólította: elég csupán arra utalnom, hogy intézetünk legújabb kiadványa, amely éppen tegnap jelent meg az Universitas Kiadónál, és amely a velencei CINI Alapítvánnyal együtt rendezett olasz nyelvű konferenciánk anyagát tartalmazza, közli az Ő értékes tanulmányát is, amelyet a Budapesten őrzött Vitruvius első kiadás történetének szentelt.

Búcsúzom azután tőle mint szegedi kollégától. 1986 óta tanított a szegedi egyetemen, amely egyébként neki anyaegyeteme volt; számtalanszor találkoztunk a vonaton is és Szegeden is. Mindig sokat tanultam tőle, és élveztem tartózkodó, de frenetikus humorát és elkötelezettséget széles műveltségét. Ott voltam szegedi habilitációján is, amikor fényes előadásban igazolta a reneszánsz művészettörténet és filológia elválaszthatatlan összetartozását.

Nem véletlen tehát, hogy amikor – 1992-től 1995-ig – együtt dolgozhattunk Rómában, ez is valahogyan a két korábbi ismeretség és barátság folytatása volt. Hiszen éppen a hajdani szegedi szovjet laktanya új egyetemi épületé nyilvánítása közben sikerült megállapodnom vele, hogy elfogadja a Római Magyar Akadémia igazgatóhelyettesi állására szóló felkérést. Búcsúzom tehát tőle egy olyan római virtuális közösség nevében is, amely Itáliarajongó magyarokból és Magyarországot szerető, illetve szakmánkat velünk együtt művelni akaró olaszokból állott; hiszen elég emlékeztetnem arra a két nagyszerű konferenciára, amelyet ő szervezett. Az elsőt a római Pannóniáról (ennek anyaga, amely igen nagy nemzetközi visszhangot váltott ki, meg is jelent 1994-ben egy római kiadónál), a másikat a Római Magyar Akadémiának helyt adó, Borromini által épített Falconieri-palota történetéről, illetve a római palotaépítéséről. Ennek megjelenése rajta kívül álló okokból igen sokáig elhúzódott, így az idén végre napvilágot látó könyv bemutatója egyúttal – sajnos – emlékünnepe is lesz az időközben elhunyt szerkesztőnek.

Nem tisztem búcsúzni tőle a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nevében; azonban feltétlenül ide kívánczok, hogy az általa megszervezett és példásan irányított tanszék intézetünk egyik legfontosabb partnerévé vált, amely mindig is a legnagyobb örömmel emlékezhetik vissza a Hajnóczy Gábor által szervezett Dante- vagy Petrarca-konferenciára.

Bácskai gyermekkorát nem ismerem, de annyit szerencsém volt megtudni, hogy a bajai Hajnóczy családot családi ismeretség fűzte Zomborban élő anyai nagyanyámhoz. Ezért,

¹ Elhangzott a Farkasréti temetőben 2005. február 9-én.

amikor megismertem, ajándékba kaptam tőle mintegy ezeket a régi emlékeket is. Sok szép és fontos könyve közül újra végigolvasva a reneszánsz ideális városáról szóló monográfiát, hirtelen megérteni véltem valamit: megérteni véltem annak a tudósnak és embernek a lelkialkatát és törekvéseit, aki teljesen tisztában volt mindig azokkal a legmagasabb eszményekkel, amelyeket meg kell és meg kellett mindig fogalmazni, akkor is, amikor semmi esély nem volt a megvalósításukra. A mediterrán kultúra legmélyebb rétegeiig visszanyúló „ideális város” eszméje talán mindennél jobban és jelképebben foglalta össze ezt a kiirt-hatatlan humanista törekvést. A könyv a legkülönbözőbb szellemi műhelyekbe kalauzol el bennünket. Megismerünk belőle zseniális művészeket és konok társadalom-reformereket vagy szatirikus írókat, akik egyaránt törekedtek az emberi társadalomnak valamiféle tökéletes ösképpel való azonosítására, a létező és tökéletlen világ égi másának felmutatására és, ha lehet, megteremtésére. E könyv alapvető tankönyv nem csupán művészettörténetészeknek vagy általában reneszánsz kutatóknak, hanem mindazoknak, akiket érdekel a modern irodalom születése. Hajnóczy Gábor azonban az általa vizsgált anyag logikájának hatására azt is megmutatta, hogy vagy megbukik minden világszépítő álom, vagy eltorzult formában valósul meg. Ezért fejeződik be könyve a velencei erődváros Palmanova históriájával, amelyet a legvéresebb külső katonai fenyegetés ellen terveztek és hoztak létre, ám amelynek építésébe egy-két kései humanista mecénás és művész mégis be tudta csempészni az elveszett ideális város némely vonását.

1994-ben Kossuth Lajos halálának 100. évfordulójára emlékeztünk Olaszország-szerte. Barátaimmal és kollégáimmal, Hajnóczy Gáborral, Kelemen Jánossal és Sulyok Miklóssal sok színhelyen tudtunk Kossuth-emlékkiállítását bemutatni, és ennek kapcsán beszélni általában az olasz–magyar kapcsolatokról. Úgy hozta a sors, hogy Palmanovába, az Ó városába együtt jutottunk el. A városka pontosan fél évvel korábban ünnepelte alapításának 400. évfordulóját. Nagy ünnepeket rendeztek, voltak felvonulások, jelmezes bemutatók, hangversenyek, kórusok. Kaptunk ajándékba egy CD ROM-ot és azon többek között egy mai zeneszerző zsoltárparafrázisát. A 126. (más számozás szerint a 125.) zsoltár, amelyet úgy is szoktak hívni, hogy a grádicsok éneke, különösen az 5–6. versével most is és mindig mélységesen megindít. Szabad fordításban:

*„Akik könnyek között vetettek, ujjongás közben aratnak majd,
akik lassan mendégéltek és sírtak, miközben a vetőmagot vitték magukkal,
majd diadalmenetben jönnek, és hozzák magukkal kéréiket.”*

Drága Gábor!

Köszönöm Neked, hogy ismerhettelek, és hogy megmutattad nekem ezt a speciális, ideális várost Velence határán, és hogy segítettél ideális várossá változtatni Rómát, ahol – talán nem véletlenül, mert mindennek van valami jelképileg is magyarázható oka – sokszor üldögéltünk együtt a mesés aranyországról, Peruról, tehát megint csak egy ideális birodalomról elnevezett kocsmában, amelyet annyira megszerettünk, hogy még azt a Döbrentei téri presszót is átkereszteltük Perunak, ahol hazatérés után néha találkoztunk. Megírtad, hogy a valódi ideális város közepén, ahová minden kaputól minden út bevezet, végül is Isten templomának kell lennie. Te tudtad ezt akkor is, hogyha a karikatürisztikus hadművészet módján működő történelem ezt a templomot időnként katonai figyelőállomássá változtatta. Te már legyőzted a labirintust, tudod, mi van a kör közepén. Isten veled.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ